

Zonnepanelen in beschermde gezichten: er kan heel veel wél

Het is een worsteling voor bijna iedere gemeenteraad: hoe krijg ik een goed evenwicht tussen bescherming van cultureel erfgoed en de energietransitie? “Toch kan er vaak veel meer dan men denkt”, zegt Madeline Roelofs, architect en adviseur ruimtelijke kwaliteit bij Gelders Genootschap. Zij bracht onder meer een beleidsadvies uit voor het gebruik van zonnepanelen in het beschermde stadsgezicht van Doesburg. Momenteel werkt ze een gelijksoortig advies uit voor de historische kern van Culemborg. We vroegen aan haar waar de kansen en valkuilen liggen.

Tekst ing. Frank de Groot
Beeld ir. Madeline Roelofs tenzij anders vermeld

“Bij toepassing van zonnepanelen in beschermde gezichten moeten we vooral kijken naar straatbeelden en niet alleen naar de individuele monumenten. Het gaat vooral om het zicht vanaf de openbare ruimte. Aan de achterzijde van historische straatwanden is vaak heel veel mogelijk”, zegt Madeline Roelofs. Ze is werkzaam bij Gelders Genootschap. Dit is een adviesbureau zonder winstoogmerk dat is gespecialiseerd in architectuur, cultureel erfgoed, landschap, stedenbouw en infrastructuur. Op al deze terreinen van omgevingskwaliteit is Gelders Genootschap een betrokken adviseur en partner voor de 55 ledengemeenten. De inzet is gericht op het behouden en waar mogelijk versterken van de ruimtelijke kwaliteit van stad en platteland.

Zonnepanelen in historische omgeving
De gemeente Doesburg wil in 2050 energie-neutraal zijn. Om deze ambitie te halen is een routekaart en uitvoeringsprogramma opgesteld, met als een van de projecten: een verkenning naar mogelijkheden voor verruiming van bestaande beleidskaders voor welstand en monumentenzorg. Hieronder valt het plaatsen van zonnepanelen in het beschermde stadsgezicht. ‘Door 12.000 zonnepanelen en 400 extra zonnecollectoren op daken te realiseren, wekken we een vijfde deel van de doelstelling op’, aldus de gemeente. Een hele uitdaging in een hanzestad met een rijksbeschermde stadsgezicht, meer dan 150 rijksmonumenten en 230 gemeentelijke monumenten. “Ook bewoners willen energie besparen”, zegt Madeline. “De laatste tijd vooral door de gestegen energiekosten, maar ook vanuit milieu-overwegingen.”

Waarom verruimen?
Madeline pleit voor een verruiming van het beleid voor zonnepanelen: “Voor beschermde

Mooi voorbeeld van esthetisch verantwoorde toepassing van zonnepanelen op een schuur in het dorpscentrum van het Betuwse Tuil.

stads- en dorpsgezichten is het tegengaan van zonnepanelen in zicht vanaf openbaar gebied tot nu toe leidend geweest. De mogelijkheden voor het plaatsen van zonnepanelen in deze gebieden zijn daarom beperkt, ook voor niet-monumentale panden. In deze tijd van energietransitie is een andere benadering nodig. Er kan meer ruimte geboden worden aan de plaatsing van zonnepanelen, zonder dat dit de beschermde waarden onevenredig hoeft aan te tasten. Als de zonnepanelen wat verder van de rooilijn afliggen en het dakvlak met zonnepanelen is alleen vanaf een bepaald standpunt in een straat zichtbaar, dan wordt niet het totale straatbeeld verstoord. In Doesburg heb ik bijvoorbeeld meerdere foto’s gemaakt van een straatwand en ik zag pas op mijn pc dat er zonnepanelen op een dak lagen. Die waren me niet eens opgevallen toen ik daar liep. Dat zegt vaak genoeg.” Gelukkig is daarnaast de uitstraling van zonnepanelen de laatste jaren verbeterd. Zonnepanelen zijn tegenwoordig in andere kleuren leverbaar: “Roestbruin of rood is bijvoorbeeld een kleur die op een rood pannendak veel

minder opvalt. Het bedrijf Soluxa Solar Panels in Nijmegen levert bijvoorbeeld zonnepanelen in iedere kleur. Dit bedrijf won in 2021 de Jan Terlouw Ambitieprijs. Het bedrijf bewerkt bestaande zonnepanelen met een nano-coating, zodat ze de gewenste kleur krijgen. Toch hoor ik nog vaak dat gebouweigenaren niet weten waar ze zonnepanelen in andere kleuren kunnen krijgen en dat ze duurder zijn. Maar als de zonnepanelen minder opvallen door een andere kleur, behoudt een pand ook beter zijn uitstraling en dat is ook geld waard.”

Wat kan er wel?
Je kunt beter kijken wat er wel kan, in plaats van focussen op wat er allemaal niet kan, vindt Madeline. Ze laat foto’s zien van monumenten met een tuin, waar bijvoorbeeld gekozen is voor zonnepanelen op bijgebouwen. “Als er sprake is van een onverstoord dakvlak, waarop een gesloten vlak zonnepanelen ligt, dan valt de verstoring wel mee. Leg het dak niet geheel vol, maar zorg ervoor dat aan alle zijden nog pannen zichtbaar zijn. Rangschik ze ook niet rondom een dakraam, dakkapel of dakdoorvoer”

Bergstraat in Doesburg aan voorzijde. De zonnepanelen die de rode pijl aanwijst, vallen nauwelijks op in het straatbeeld. Hier is er een goede balans tussen duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit.

Het geel omrande zijdakvlak ligt volledig in het zicht en is dus niet geschikt voor zonnepanelen.

en kies voor één kleur en gematteerde uitvoering. Hierdoor blijft het beeld rustig.” Er komt zelfs een industrieel rijksmonument met alleenstaande schoorsteen voorbij, waarbij het hellende dak van het hoofdgebouw volledig is uitgevoerd met zonnepanelen. Volgens de nieuwe beleidsrichtlijn van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is het wel of niet zichtbaar zijn van zonnepanelen op rijksmonumenten niet langer het beslissende criterium. Het gaat om de mate waarin het beeld wordt verstoord. Er waren bij dit rijksmonument geen mogelijkheden om zonnepanelen uit het zicht te plaatsen, uitgaande van een rendabele installatie. Daarnaast komt de energieopwekking ten bate

van het eigen pand en hoefde er geen cultuurhistorisch waardevol groen te worden gekapt om de bezonning te verbeteren. Tot slot was er geen sprake van onevenredige aantasting van monumentale waarden.

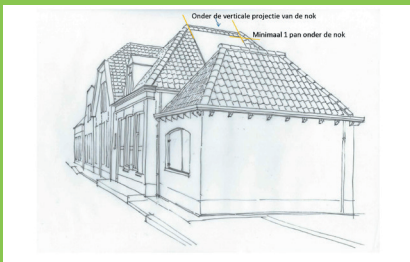
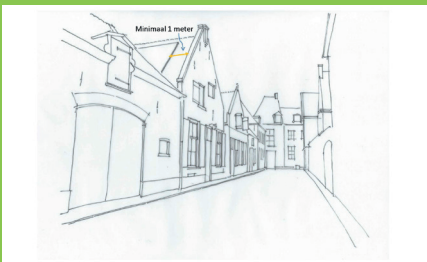
‘Oude’ beleid Doesburg

“Op verzoek van de gemeente Doesburg hebben we de mogelijkheden verkend om meer ruimte te bieden voor het plaatsen van zonnepanelen, zonder dat dit de beschermde waarden in de binnenstad onevenredig hoeft aan te tasten. We zijn dus op zoek gegaan naar de balans tussen duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit”, aldus Madeline.

Uitgangspunten zonnepanelen specifiek voor monumenten

Belangrijke uitgangspunten voor plaatsing van zonnepanelen op monumenten zijn gebaseerd op plaatsing, compositie en kleurstelling. Madeline Roelofs van Gelders Genootschap heeft een voorstel gemaakt. Het staat eenieder vrij hier gebruik van te maken binnen de eigen gemeente.

- Zonnepanelen mogen geen (wezenlijke) aantasting betekenen van de waardevolle karakteristieken van het betreffende pand. Dit vraagt om maatwerk.
- De installatie wordt zodanig gemonteerd dat zo min mogelijk niet-reversibele schade aan historisch materiaal ontstaat. De aanwezigheid van zonnepanelen in de levenscyclus van monumenten en beschermde gezichten is namelijk van tijdelijke aard. Als ingrepen reversibel zijn, worden de oorspronkelijke waarden weer zichtbaar als de panelen te zijner tijd worden verwijderd.
- Op daken met een bijzondere vorm of afwerking is het plaatsen van zonnepanelen in principe ongewenst. Dit betreft bijvoorbeeld ronde, spitse of veelhoekige daken, daken met een bijzonder decoratief patroon of daken van bijzondere materialen, zoals zeldzame dakpannen, sommige leien daken, de meeste daken van riet, koper, zink of lood.
- Op zijdakvlakken enkele rijen met dakpannen in zicht houden vanaf de voorgevelrooilijn (richtlijn minimaal 1 meter). Bij

Volgens de toelichting bij de aanwijzing tot beschermd gezicht uit 1974 zijn de Koepoortstraat, Philippus Gastelaarsstraat, Gasthuisstraat, Roggestraat en het gebied rondom Martinikerk ‘van een zo uitzonderlijke waarde dat hier elk herstel of elke verandering met de grootste zorgvuldigheid zal moeten worden overwogen en uitgevoerd’. Gave straatbeelden zijn daarnaast volgens de toelichting te zien in de Boekholtstraat, Meipoortstraat, Paardenmarkt, Veerpoortstraat en Kosterstraat. Madeline: “Deze waardenstelling uit 1974 is achterhaald. Er is nadien veel opgeknapt. In recenter beleid zijn de waarden van het stadsgezicht ruimer omschreven en wordt de binnenstad gezien als één samenhangend historisch bouwwerk van straten, pleinen, bebouwing en binnentuinen.” Volgens het ‘oude’ beleid in de Nota Ruimtelijke Kwaliteit mogen zonnepanelen alleen geplaatst worden op een dak dat minder waardevol is en waarop panelen vanuit openbaar toegankelijk gebied niet te zien zijn. Daarbij is er geen onderscheid tussen verschillende straten en/of tussen monumentale en niet-monumentale panden. Ook het uitzicht vanuit de toren mag niet verstoord worden. De bewoners van de binnenstad is eveneens gevraagd naar hun visie op het plaatsen van zonnepanelen op daken binnen het beschermde stadsgezicht. “Dit hebben we tijdens de coronatijd gedaan middels een enquête. We kregen maar liefst 227 reacties, waarvan 104 van monumenteigenaren. Veel reacties kwamen voort uit principiële overwegingen; mensen stellen milieu boven het beschermde gezicht of omgekeerd en gaan niet mee in het maken van afwegingen tussen erfgoed en duurzaamheid. Er is ook veel ergernis over de legeskosten en kosten voor tekenwerk die benodigd zijn voor de aanvraag. Een meerderheid bleek tot slot tegen een onderscheid in beleid tussen verschillende straten en/of gebieden binnen het beschermde stadsgezicht.”

Nieuw beleid Doesburg

Belangrijk uitgangspunt voor het nieuwe beleid is: verlaag eerst het gas- en energieverbruik zo veel mogelijk met alle mogelijke maatregelen die (indien van toepassing) ook geschikt zijn voor het monument. Bij toetsing is dit niet afdwingbaar. Het is vooral bedoeld om het gesprek mee aan te gaan met de aanvrager tijdens een vooroverleg. Indien zonnepanelen gewenst zijn, ga dan eerst op zoek naar een locatie die niet te zien is vanaf openbaar toegankelijk gebied. Als dat niet lukt, dan zijn cultuurhistorische en visueel esthetische waarden van het stadsgezicht, zoals deze zichtbaar zijn vanaf openbaar gebied, van be-

Luchtfoto Culemborg.

Daken in rood (geen zonnepanelen) en groen (mogelijkheid voor zonnepanelen) langs Markt Culemborg. Dan blijkt ineens hoeveel dakvlak er in een monumentale binnenstad nog geschikt is voor zonnepanelen.

lang. Ook het behoud van historische materialen en constructies bij rijks- en gemeentelijke monumenten is een belangrijk uitgangspunt. Omdat het stadsbeeld erg gevarieerd is, vraagt dit in principe om maatwerk. “Er kunnen daarom geen concrete criteria worden opgesteld voor zonnepanelen in zicht vanaf openbaar toegankelijk gebied waarvan men bij hantering zeker kan zijn van een vergunning. Gekozen is voor richtinggevende voorbeeldsituaties.” Kort samengevat is het nieuwe beleid voor Doesburg:

1. Geaccepteerd wordt dat zonnepanelen soms zichtbaar zijn als onderdeel van het duurzaamheidsbeleid.
2. Voor het hele gebied wordt langs dezelfde richtlijnen geadviseerd.
3. Zonnepanelen op monumenten blijft maatwerk.
4. De leges voor een aanvraag zonnepanelen zijn met 50% verlaagd.
5. De indieningsvereisten om in een vooroverleg te bepalen of de zichtbaarheid van de beoogde zonnepanelen mogelijk onevenredige afbreuk doet aan het beschermde stadsgezicht zijn versoepeld. Een foto-

Soms kan een dakvullend zonnepanelensysteem ook mooi zijn, zoals bij dit industriële monument.

montage volstaat in plaats van (technisch) tekenwerk.

Voorbeeldsituaties

Madeline laat enkele voorbeeldsituaties zien. Zo is een gevarieerd straatbeeld met niet historische bebouwing (na 1955) in visueel opzicht minder kwetsbaar voor de plaatsing van zonnepanelen. “Er kan ook sprake zijn van een ‘achterkantsituatie’. De zonnepanelen zijn zichtbaar vanaf grotere afstand en/of de zonnepanelen zijn voldoende passend bij het informele karakter van bijbehorende bouwwerken in het betreffende achtererfgebied”, zegt de adviseur. En dan is er de lastige categorie daken van monumenten waar zonnepanelen zijn geplaatst op een zijdakvlak en die slechts beperkt zichtbaar zijn vanaf openbaar toegankelijk gebied. Bijvoorbeeld omdat het pand deel uitmaakt van een aaneengesloten straatwand die bestaat uit bebouwing van gelijke hoogte. “Dat kan vaak prima, behalve bij een zijdakvlak van een hoekpand dat gericht is op de straat.” En wat zijn de ervaringen in Doesburg tot nu toe? Madeline: “Er worden meer aanvragen ingediend en ook gehonoreerd. Daarnaast zijn veel bestaande situaties gelegaliseerd. Er zijn nog geen grote verstoringen geconstateerd. Het ‘gevaar’ zit mogelijk in een opeenstapeling van veel kleine verstoringen.”

Beleid voor Culemborg

Momenteel is Madeline bezig met het opstellen van nieuw beleid voor de toepassing van zonnepanelen in het beschermde stadsgezicht in Culemborg. “Het stadsgezicht van Culemborg is heel divers met veel nieuwbouw en is niet te vergelijken met Doesburg. Je kunt ook niet zomaar hetzelfde beleid op elk stadsgezicht toepassen.” De Gemeenteraad van Culemborg heeft hoge ambities wat betreft duurzaamheid. Madeline

de: “Het liefst willen ze dat zo veel mogelijk dakvlak benut wordt. In grote delen van het beschermde stadsgezicht is dat ook mogelijk, maar langs bijvoorbeeld de historische Markt is mijn advies om terughoudend te blijven. Het eerste idee is dan toch: er mag daar nog steeds niks. Maar over het algemeen is alleen het kleine voordakvlak en een deeltje van het zijdakvlak zichtbaar: als je dan van bovenaf kijkt, blijkt er aan de achterzijde van de Markt een scala aan hellende en platte daken te liggen, die voldoende mogelijkheden bieden voor zonnepanelen. Ik denk dat die voordakvlakken langs de Markt hooguit 10 procent beslaan van het beschikbare dakvlak. Een groot deel van de dakvlakken valt buiten het zicht en kan belegd worden met zonnepanelen. Het is, kijkend naar luchtfoto’s, opvallend dat veel van deze daken nog onbenut zijn. Door het maken van een dakvlakkenkaart kunnen we hierin beter inzicht bieden.”

Benut overige dakvlakken

Madeline besluit met de constatering dat in de dichtbebouwde binnenstad van Culemborg veel mogelijk is. Probleem bij veel panden is waarschijnlijk dat de gebouwgebruikers vaak huurders zijn. De verhuurder heeft veelal minder binding met het pand. “Mijn advies aan gemeenten is: ga het gesprek aan met de bouw eigenaren, of er mogelijkheden zijn voor plaatsing van zonnepanelen op die daken. Je kan dan denken aan een soort vergoeding voor de plaatsing van die panelen. En draag deze locaties aan voor inwoners met beperkte of geen mogelijkheden op eigen dak binnen hetzelfde bouwblok. Er is veel meer mogelijk dan je denkt! Versoepel het beleid, maar behoud waar nodig de regie op de beeldkwaliteit van het historische stadsgezicht.” Besluitvorming door de gemeenteraad over het nieuwe beleid zal naar verwachting in het voorjaar gaan plaatsvinden.